

ओढ हवी कमच्या कौशल्याची

अकबर बादशाहा आपल्या दरबारी मंडळींबरोबर नदीकाठी वाळूत फिरत होता. त्याने आपल्या काठीने वाळूवर एक रेघ ओढली आणि दरबारी लोकांना आव्हान केले की, या रेषेला मुळीच स्पर्श न करता ती लहान करून दाखवायची. हे कसं करायचं ते कोणालाच सुचेना. एकाने रेषेवर पाणी ओतून पाहिलं, पण अजून ती अस्पष्ट दिसतच होती. दुसऱ्याने वाळूच वर टाकून ती बुजवायचा प्रयत्न केला. पण हे दोन्ही प्रयत्न म्हणजे रेषेला स्पर्श करणारेच आहेत, असं बादशाहाचं मत पडलं. नेहमीप्रमाणे शेवटी बिरबलाची पाढी आली. त्याने एक काठी घेऊन त्या रेषेशेजारी तिच्याहून मोठी अशी रेघ काढली. आपोआपच पहिली रेषा लहान दिसायला लागली. अर्थातच बिरबलाच्या बुद्धिचातुर्याचं मोठं कौतुक झालं.

आपण कोणतंही कार्य हाती घेतो तेव्हा त्याच्या पूर्तेन मिळणारं फळ हे मोठंच आकर्षण असतं. ते मिळावं म्हणून तर सगळे प्रयत्न असतात. पण ते

फळच मनाला एखाद्या लोहचुंबकाप्रमाणे आपल्याकडे खेचून घेत राहतं. ही फलाशा आपल्याला वर्तमानाच्या चौकटीतून बाहेर खेचून नेते. मग आपल्या ज्ञानावर-कौशल्यावर, इतकंच नव्हे तर समोरच्या आव्हानावरसुद्धा आपलं लक्ष राहत नाही. इतके आपण मनचे मांडे खाण्यात मशगूल होऊन जातो. मग काम नीट होत नाही. यश अर्थातच हाती लागत नाही.

या फलाशेचा लोहचुंबक आपल्या कार्यातिला मोठाच अडसर होऊन बसतो. तो अडसर दूर करण्यासाठी बिरबलासारखीच युक्ती करायला हवी. फलाशेच्या लोहचुंबकापेक्षाही जास्त शक्तिशाली लोहचुंबक जवळ असला, तर ती आपल्याला वर्तमानाच्या चौकटीतून बाहेर खेचून नेऊ शकत नाही. आपल्या कर्मातिलं कौशल्य हा तो शक्तिशाली लोहचुंबक आहे. आपण करत असलेल्या कामावरच एकाग्र व्हायचं, त्यातल्या कौशल्याचा दर्जा वाढविण्याचीच ओढ लावून घ्यायची. ही गोडी लावून घेतली आणि ती नीट जोपासली तर फलाशेची ओढ क्षीण होते आणि हातून उत्तम कार्य होतं.

मन हेच मनुष्याला बंधनात टाकतं आणि मनच त्यातून मुक्त करतं. कर्मफलाची ओढ तीव्र झाली तर ती आपल्याला बंधनात टाकते. पण प्रयत्नांचा दर्जाच वाढविण्याची गोडी लावून घेता आली, तर कर्मफलाची आसक्तीच नाहीशी होते. ती मिळत राहतातच, त्यांचा आनंदसुद्धा मिळतो, पण प्रयत्नांचा आनंदच खरा आणि श्रेष्ठ प्रतीचा आहे हे जाणवायला लागतं.

फलाची आसक्ती कमी झाली की सुखाला चिकटण्याची आणि दुःखापासून पळून जाण्याची कुप्रवृत्ती कमी होते. ही कुप्रवृत्ती माणसाच्या सान्या शक्तीच क्षीण करून त्याला दुबळा बनवून टाकते. माणसाला जगण्यासाठी फक्त वर्तमानकालच उपलब्ध आहे. पण फलाशा आपल्याला बाहेर खेचून नेत राहते. योग आपल्याला वर्तमानात जगायला शिकवतो. कर्मातल्या कौशल्याची गोडी लावतो. ही गोडी लावून घेणे हा पुरुषार्थ आहे. हा साधला तरच जीवन कृतार्थ होऊ शकतं. हे आपल्या बुद्धीला आणि मनाला पटवून देता आलं, तर आपण जिंकलेलोच आहोत. फलच आपली वाट पाहत राहतं. त्यामुळे त्याची ओढ बाळगायचं कारणच राहत नाही.

- भीष्मराज बाम

(‘मना सज्जना’ या पुस्तकातून)